Domnu Trandafir

MIHAIL SADOVEANU

CHARTA DIGITALIS GRATUITUS
2011

Mihail Sadoveanu

DOMNU TRANDAFIR

1928

I

Azi, după ce am văzut iar mănăstirea Neamţului, «vechea *Mănăstire Albă*, cu trecut aşa de neguros şi de bogat», după ce am văzut *Cetatea*, «cuibul aprigilor războinici de odinioară», m-am suit de la un han, care răsufla aburi de mâncări felurite, într-o birjă mare cât o corabie, la care erau înhămaţi patru cai cu coastele destul de arătoase.

Mă gândeam la vremea când am cutreierat cu tine aceste locuri, când am mâncat ouă răscoapte, sus, între ruini, când am băut, firitisindu-ne unul pe altul în singurătatea aceea, sticla cea cu vin armaş pe care ne-o dăruise părintele Visarion, şi când am cântat într-un amurg liniştit, într-o pulbere de aur:

Pe o stâncă neagră, într-un vechi castel,
Unde curge-n vale un râu mititel...

Uite, că de ieri mi-aduc aminte de înserarea aceea, de melodia noastră trăgănată pe care o cântam cu glasuri aşa de mişcate, şi de versurile pe

care le-am zgâriat acolo, pe o piatră, de versurile înflăcărate pe care nu le-am mai găsit şi din care-mi aduc aminte numai frânturile de la începutul acestei epistole...

Şi m-am suit, în haradaica aceea cu patru cai, între buccele mari, între madame grase care se uitau zâmbind la mine, ş-am pornit spre târguşorul meu natal într-un sunet domol de clopote dogite.

La spate aveam, departe, munţii în ceaţă; înainte se desfăşurau dealuri păduroase; şi mă simţeam, cu toată tovărăşia gălăgioasă, uşor şi vesel ca în cea dintâi tinereţă. Prin nouraşii de praf luminos care ne urmăreau în vârtejuri, priveam ogoarele verzi, satele liniştite cu biserici albe. sclipirile depărtate ale apelor... Din când în când ne întâlneam cu băieţandri care-şi păşteau în şanţuri boulenii albi cu coarnele lucii. Ne urmăreau cu priviri liniştite până departe, şi rămâneau în urmă, tot mai în urmă. Şi parcă îmi venea să mă opresc, să-i întreb, să le spun o vorbă bună. Erau chipuri pe care le mai văzusem, pe care le uitasem de cînd m-am înstrăinat, şi pe care le regăseam aceleaşi în liniştea şi seninătatea lor.

Şi cu cât mă apropiam de locul unde m-am

născut, cu atât se deşteptau amintirile copilăriei, vii şi luminoase, parcă răsăreau din împărăţia uitării, prietini pierduţi, care mă salutau cu zâmbete de bunătate.

Când intrarăm la Moţca în codru, zvoana de glasuri din trăsură se potoli ca printr-un farmec. Caii mergeau la pas şi, în linişte, ascultam freamătul uşor al desişurilor. Parcă era un cântec, şi parcă-mi venea să dorm. Şi dintr-o dată, dintre chipurile trecutului, care mă cercau unul după altul, unul rămase mai desluşit, şi-i zîmbii cu dragoste în piroteala care mă copleşea.

Era *Domnu*, domnu Trandafir, învăţătorul meu.

Nu-l văzusem de mult pe Domnu Trandafir. Îmi închipuiam că e pensionar, că trebuie să fi îmbătrânit. Eu îl vedeam însă tot ca odinioară, nalt, bine legat, cu mustăcioară neagră pe care şi-o tundea totdeauna scurt, zâmbind cu bunătate, încruntându-se cîteodată, insuflându-ne un respect nemărginit.

Toate patru clasele erau grămădite într-o odaie lungă. Unora din băieţi le da teme, pe alţii îi asculta. Când explica, ascultam toţi; şi istoriile minunate cu Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazul le-am ştiut chiar

din clasa întăia.

Mai cu seamă explicaţiile la istorie erau minunate. Pe sub tavanul scund al clasei treceau eroii altor vremuri în cununile lor de neguri. Îi urmăream înfiorat, auzeam parcă freamătul luptelor şi, acasă, îi visam o noapte întreagă.

Uite, şi acum mi se pare că Domnu nostru a fost un om deosebit, îi scânteiau privirile şi era şi el mişcat când ne spunea despre mărirea strămoşilor. Când făcea un semn cu mâna, (aşa, într-o parte, parcă ridica o perdea de pe trecut, şi eu vedeam tot ce spunea glasul lui... Şi când mă gândesc bine, când judec cu mintea de-acum, când caut să adun unele fapte pe care atunci, copil, le treceam cu vederea, găsesc cu mirare că Domnu era un om foarte necăjit, hărţuit de administraţie, că cu greu îşi ducea gospodăria lui, că venea de multe ori amărât, ca să ne dea cu dragoste învăţătura de toate zilele... Dar atunci nu, n-avea altă grijă decât să ne spuie istorii mişcătoare.

Ca dânsul poate au mai fost mulţi. Şi toţi, dragă prietine, când te gândeşti bine, au fost nişte apostoli, care-au îndurat sărăcie şi batjocură, care au trecut printr-un vifor de nemulţămiri şi vorbe

rele, şi care totuşi au izbutit să-şi îndeplinească cu bine menirea...

Domnu nostru ne-a învăţat rugăciuni, ne-a învăţat cântece care erau aşa de frumoase pentru copilăria şi sufletele noastre, deşi nu le înţelegeam bine; ne-a învăţat să credem şi în alte lucruri, în trecut şi vrednicia noastră, lucruri pe care mulţi le batjocoreau în acea vreme; ne-a învăţat multe, de care aminte nu ne mai aducem, dar care au rămas în fundul sufletului ca seminţe bune ce au înflorit bogat mai târziu...

Îmi aduc aminte... într-o sară ne strânseserăm la şcoală, la împletit panere. Şedeam în cerdac, în cerdac la Domnu şi unul spunea o poveste. Era o linişte mare în împrejurimi în primăvara aceea, şi departe, spre Siret, se auzea, abia se auzea un cântec de fluier. Umbrele înserării ne învăluiră, povestitorul tăcu, şi noi rămăserăm fără vorbe, cu Domnu în mijlocul nostru, ascultând adierea depărtată a cavalului.

— Măi băieţi, staţi, c-am să vă cetesc şi eu o poveste...

Şi a aşezat în geam, pe dinlăuntru, o lampă, şi în lumina ei, acolo între noi, ne-a cetit Harap-Alb al lui moş-Creangă. Glasul lui curgea domol, şi basmul ne fermeca pe toţi ca un cântec frumos. Povestea mi-a rămas adânc săpată în suflet, şi, mai târziu, când am cetit-o într-o odăiţă scundă în Iaşi, pe când făceam liceul, am stat mult şi m-am gîndit la sara când o cetea învăţătorul, m-am gândit ca la o altă poveste senină a copilăriei mele...

Dintre toate amintirile frumoase, această sară, când ne-a cetit povestea, rămase stăruitoare în piroteala mea, în legănarea trăsurii mari, pe cînd clopotele sunau încet prin liniştea pădurii. Treceam printre două ziduri de verdeaţă care-mi trimiteau aburiri răcoroase şi mă apropiam repede de locul unde a fost odată şcoala, unde m-am jucat, unde Domnu şi-a petrecut atâţia ani — treizeci — dăscălind şiruri de copilandri cu ochii nelinişţiţi.

Acolo nu mai e nimic, e gol, şi Domnu, îmbătrânit, cu părul alb, se plimbă încet, cu mâinile la spate, singur şi trist.

Îl întreb:

— Ce mai faci?

— Greu, greu! îmi răspunde încet, dând din cap. De acuma mă duc să mă întâlnesc cu Harap-Alb şi cu Creangă...

Şi parcă mă cuprinde o înduioşare, mă uit la dânsul şi nu-mi vine a crede că el e omul tânăr care altădată ne-a strecurat în suflet atâta credinţă şi atâta foc!

M-a deşteptat larma glasurilor şi lumina albă a câmpiei. Târguşorul meu se vedea departe, într-o grămădire de acoperişuri negre şi roşii. Eram neliniştit, voiam să văd cât mai curând pe dascălul copilăriei. Şi vezi tu, dragă, poate scrisoarea aceasta de aceea e aşa de sentimentală şi aşa de plină de puncte de exclamaţie, pentru că vestea pe care am aflat-o a fost tristă. Totuşi trebuia sa mă aştept la ea. Domnu nu mai era nici vesel, nici trist, nici bătrân... După ce şi-a isprăvit cei treizeci de ani de dăscălie, s-a dus unde-i locul tuturor. Câte ceva din sufletul lui a rămas în sufletul multora, dar el nu mai este, şi-a îndeplinit cu anevoie o muncă grea de care nu s-a plâns şi prin care n-a strălucit, — a murit împăcat, ca mulţi alţii, şi acum se odihneşte!

II

Din ziua când m-am întors aici, în târguşorul nostru cel vechi, n-am stat o clipă. Am cutreierat în lung şi în lat locurile cunoscute, în care au rămas vii pentru sufletul meu întâmplările copilăriei, întâmplările luminoase ale copilăriei aşa de îndepărtate.

Am văzut, la Siret, locul unde mă scăldam cu dracii de sama mea. Ne bălăceam în valuri, ieşeam la mal şi ne ungeam cu nămol din cap până-n picioare; lăsam să ne pârlească soarele prietin, ne sculam, ne alungam în lungul malului cu chiote şi cu răcnete, apoi dintr-o dată săream cu toţii în apă, în bufneli asurzitoare şi în curcubeie de stropi.

Am văzut iarăşi întinsele zăvoaie de sălcii cenuşii în care intram cu grozava frică de bursuci. Frica ţinea până ce dădeam de desişurile cu mure, când ne puneam la ospăţ şi la taifas. Pe urmă, prin poieni, chiote şi goană, parcă venise pe acele meleaguri o oştire de sălbatici...

Ş-am mai văzut, la marginea târgului, şurile dărăpănate, pline de poloboace, unde ne jucam de-a ascunsul noaptea. Cu cât fior căutam prin colţuri negre şi cotrobăiam prin poloboacele răsunătoare şi cercetam, prin podurile în care se furişau dungi albe de lumină, pe tovarăşii ascunşi! Şi-mi aduc aminte că totdeauna trebuia să mormăiesc singur, să spun câte o ghiduşie, ca să izbucnească în râs cineva... Numai aşa puteam să dau de o urmă în pustiul acela!

Şi câte şi câte lucruri care m-au înfiorat şi m-au bucurat! Pe toate le-am văzut. Totuşi nici unul nu m-a mişcat aşa de mult, frate dragă, ca locul — numai locul a rămas — unde odată era şcoala.

Acolo am intrat în freamătul de copii cu teamă şi cu bucurie în întăia dimineaţă, când m-a adus tata de mână; acolo era un păr care făcea pere aşa de bune, din care Domnu ne dăruia de gustare câte două la începutul fiecărei vacanţe; acolo era curtea unde înălţăm iarna uriaşi de zăpadă, la capul cărora ne suiam cu scara, să le punem pipe în gură şi cărbuni, în locul ochilor; acolo multe lucruri s-au petrecut, prietine, şi, de-acolo pornind, simt că iar mă cuprinde

înduioşarea şi iar am să-ţi vorbesc şi în această scrisoare de Domnu Trandafir.

Era un om bine făcut, puţin chel în vârful capului, cu ochii foarte blajini. Când zîmbea, se arătau sub mustaţa tunsă scurt nişte dinţi lungi, cu strungă mare la mijloc. Când ne învăţa cum să spunem poeziile eroice, vorbea tare şi înălţa în sus braţul drept; când cântam în cor, lovea diapazonul de colţul catedrei, îl ducea repede la urechea dreaptă, şi, încruntând puţin din sprâncene, dădea uşor tonul: laaa! iar băieţii răspundeau într-un murmur subţire, şi aşteptau cu ochii aţintiţi la mâna lui, care dintr-o dată se înălţa. Atunci izbucneau glasurile tinere, într-o revărsare caldă. Când trebuia câteodată, sâmbăta după-amiază, să ne cetească din poveştile lui Creangă, ne privea întăi blând, cu un zâmbet liniştit, ţinând cartea la piept în dreptul inimii — şi în bănci se făcea o tăcere adâncă, ca într-o biserică.

Tu bagi de samă că nu-ţi vorbesc de gramatică şi de aritmetică. Şi nici nu-ţi voi vorbi. Acestea se făceau bine: băieţii învăţau după puterile lor; dar sunt nişte lucruri aşa de neînsemnate când le pui

faţă în faţă cu învăţătura cealaltă, sufletească, ce ne-o da Domnu! Şi ne-o da această învăţătură nu pentru că trebuia, şi pentru că i se plătea, dar pentru că avea un prisos de bunătate în el şi pentru că în acest suflet era ceva din credinţa şi curăţenia unui apostol.

Acolo, în colţul acela de ţară, putea să fie cum voia învăţătorul.

Nimeni dintre cei mari nu-l tulbura; nimeni nu se interesa cum mergea şcoala lui. Bine, rău, el făcea ceea ce socotea că trebuie să facă, şi atât.

De aceea Domnu Trandafir al nostru a rămas foarte mirat când, într-un rând, în cei din urmă ani de dăscălie, a primit vizita unuia din cei de sus.

Să vezi cum a fost.

Într-o bună zi, iată că intră pe poarta ogrăzii doi străini. Băieţii în clasă erau cu monitorii. Domnu, în grădină, priveghea la descărcatul unui car de fân. Era foarte gospodăros şi-i plăcea să se facă fiecare

lucru cu rânduială.

Străinii se apropie.

— Bună-ziua!

— Mulţumim dumnilorvoastră!

Domnu Trandafir se uită la străini; străinii se uită la Domnu Trandafir.

— Mă rog, ce doriţi dumneavoastră?

— Apoi, uite ce e... dacă eşti bun... Am vrea să vedem şcoala...

— Cum nu, numai să isprăvesc cu fânul ista. Mărie! Ia vezi de ceva răcoreală! dulceţi, cafea! Ia şedeţi, vă rog, colea, la umbră, în cerdac, oleacă, de mai răsuflaţi...

— Nu, că suntem cam grăbiţi...

— Uite, îndată, cât ai bate-n palme...

Şi iată-l că se scutură de fân, trece înainte şi pofteşte pe străini în clasă. Acolo întrebări: Câţi copii vin la şcoală, câţi sunt înscrişi?

Şi Domnu răspunde că vin câţi sunt înscrişi, şi se cam miră de ce i-or fi întrebând orăşenii de lucruri de-acestea. Revizori nu sunt; pe revizor îl cunoaşte el bine şi ştie că vine de două ori pe an. Vine rar că ştie cu cine are de-a face. În sfîrşit, or fi fiind alţi slujbaşi mai mari, mai ştii?

Iar unul dintre ei:

— Mă rog, fii bun şi fă o lecţie... aşa, de curiozitate...

Şi Domnu face o lecţie, uite aşa, cum o făcea el totdeauna. Întreabă pe băieţi, vorbeşte şi el; spune lucruri care şi pe el îl mişcă şi-l ajung la inimă. Şi iată că orăşenii îl privesc cu ochii dintr-o dată încălziţi, întreabă şi ei pe copii, ascultă o poezie; Domnu îşi loveşte uşor diapazonul de colţul catedrei: laaa! Şi clasa răspunde într-o adiere uşoară de glasuri tinere, şi toţi cântă, cântă aşa, de-i place şi lui Domnu Trandafir şi zice şi el la urmă: «Brava, băieţi!»

Iar străinii îl întreabă iar, dar cu glasurile cu totul schimbate şi cu altă lumină în ochi, de unde-i, şi la ce şcoală a învăţat, cum îşi petrece viaţa; şi Domnu răspunde şi nu prea, şi începe a se întreba de ce l-or fi iscodit oare orăşenii aceia.

Îi pofteşte la masă, ei îl roagă să-i ierte că nu pot. trebuie să plece; îi roagă să beie măcar un pahar de apă, ei îi mulţumesc iar. Unul scoate ceasul; altul, cu un ton de respect, spune ceva. Şi cel care pare a fi mai mare porneşte înainte. Iar Domnu Trandafir întreabă tainic pe cestălalt, rămas mai în urmă:

— Mă rog, domnule, dacă eşti bun şi nu te superi... cu cine am onoarea?

— Eu?... Eu sunt inspectorul cutare...

— Hm! şi Domnu Trandafir se uită cu coada ochiului, neîncrezător, la domnul inspector. Nu, fără şagă!... Dar celălalt domn?

— Celălalt e domnul ministru!

— Asta e prea-prea; şi Domnu începe a rîde cu hohot.

— Ei, ştii că ai haz! Nu, că asta-i chiar frumos!

— Cum, dumneata crezi că glumesc?

— Ei, asta-i! dar cum ai socotit dumneata că am să cred asemenea lucru? Ce are să caute ministrul aici, în sărăcia asta a noastră?

Şi celălalt străin se întoarce, zâmbeşte, scutură mâna lui Domnu Trandafir şi-l felicitează. Şi pleacă amândoi, iar pe urmă mult s-a minunat dascălul nostru când a aflat de la primărie că în adevăr ministrul şcoalelor a fost străinul cel drept, slab, cu mustaţa neagră.

Nu, Domnu nostru nu ne-a învăţat niciodată din pricină că se temea de cei mari. Îi era drag să ne înveţe, şi parcă eram copiii lui, asta am simţit-o totdeauna, cât am fost sub privegherea lui.

Se supăra rar şi nu spunea decât două vorbe. Asta-i era mânia cea mai mare „Măi domnule!”

Nouă ne venea să intrăm în pământ, când zicea: „Măi domnule!” şi se uita urât la noi.

Îmi aduc aminte ce zarvă a fost când, într-un rând, s-a zvonit că pe Domnu nostru are să-l mute într-o altă comună, peste Siret. Ne-am strâns sara toţi băieţii, am vorbit, unii plângeau, şi am luat o hotărâre mare: să ne ducem şi noi cu Domnu peste Siret.

Dar Domnu nu s-a dus nicăieri; a rămas acolo pe pământul nostru; şi în pământul nostru l-au şi îngropat.

I-am văzut mormântul. O cruce de stejar, înnegrită de ploi; deasupra un brad, care fâşâie la cea mai uşoară suflare de vânt. Flori sălbatice, pe pământul negru. Pe cruce, o tăbliţă: «**Aici odihneşte robul lui D-zeu Neculai Trandafir**...» şi celelalte cuvinte nu se mai cunosc; le-au şters ninsorile şi ploile.

Nici şcoala unde m-a învăţat el nu mai este. Acuma băieţii învaţă într-alt loc, într-o clădire nouă, naltă şi frumoasă. Eu nu m-am dus însă s-o văd pe aceea; eu m-am dus să văd locul gol unde a fost o odaie scundă, în care ne era cald vara şi frig iarna. În locul acela odată a trăit un om. Pentru amintirea lui îţi trimet această scrisoare. Poate că şi tu vei gândi o clipă la dascălul acesta necunoscut şi vei dori odihnă lină «robului lui D-zeu», al cărui nume ploile şi ninsorile în curând îl vor şterge şi de pe crucea mormântului. Cât despre oamenii care l-au rănit şi l-au mâhnit, ei de mult l-au uitat!

Şi mă vei ierta că te-am făcut să pierzi jumătate

de ceas cu aceste lucruri aşa de vechi!

Albina, Bucureşti, an. VIII, nr. 33 şi 35, 15-29 mai 1905, pp. 879 - 881 si pp. 937 – 940
sub titlul _Scrisori – trimise de un prieten pribeag_;
vol. La noi în Viişoara, 1907